

Oases van stilte

In het Engels hebben ze er een mooie benaming voor: 'pleasure grounds'. In het Nederlands noemen we ze buitenplaatsen, niet te verwarren met landgoederen en kastelen. Ze stonden én staan garant voor veel (woon)plezier, grandeur en historie.

Het leuke is: die historische buitenplaatsen zijn gewoon te koop. Je moet natuurlijk wel een beetje geld op zak hebben. Voor zo'n 4,5 miljoen koop je bijvoorbeeld het prachtige Vechtoever, daterend uit 1720 en voorzien van een van de mooiste theekoepels van de Vechtstreek, een orangerie en zelfs een volière. Ruimte genoeg, want deze heeft een woonoppervlakte van bijna 1000 m², verdeeld over vele kamers waaronder een biljartkamer, een dienstbodekamer en een provisie- en wijnkelder. De parktuin wordt omschreven als een waar lustoord. Dat is precies waarom deze buitenplaatsen in de zeventiende eeuw werden gebouwd: het waren *pleasure grounds* voor de bovenlaag van de maatschappij.

Plezier maken stond voorop. Vandaar dus een volière, een orangerie of zelfs een schelpengrot. Tachtig procent van deze rijkkaards, van adel maar in Nederland vooral kooplieden, wilden in de warme zomer de stank en de drukte van de steden ontvluchten. Of zelfs de pest en cholera. Voorwaarde: het huis moest goed bereikbaar zijn, de reden dat de Vecht, de Amstel en de Vliet als locaties populair waren. Zo kon de grootscheepse verhuizing, want vaak werd van alles en nog wat voor de langdurige 'zomervakantie' meegenomen, over het water plaatsvinden. Maar ook Kennemerland en polders als Watergraafsmeer en de Beemster waren in trek. In de negentiende eeuw kwamen nieuwe gebieden in de mode, zoals de Utrechtse Heuvelrug.

Soms is er wel eens spraakverwarring rond de fenomenen buitenplaatsen, kastelen en landgoederen. Wat is nou wat? Heel zwart-wit kan het niet worden gesteld, weet kunsthistoricus René Dessing van de stichting Kastelen, Buitenplaatsen en Landgoederen (SKBL). Soms liep en loopt een en ander in elkaar over. Maar grofweg was een kasteel meestal een adellijk bezit, terwijl een buitenplaats in handen was van de burgerij en vooral bedoeld als plek voor vermaak en plezier.

Inkomstenbronnen

„Een landgoed daarentegen leverde opbrengsten op uit pachtgelden, agrarische gebieden, houtverkoop en visrechten. Op die manier kon de vaak adellijke eigenaar zichzelf bedruipen. De rijke burgers hadden deze inkomstenbronnen niet nodig op hun buitenplaatsen; zij verdienden hun geld juist in de stad met handel. De buitenplaats had daarom wel altijd een prachtige tuin of park waarin de bewoners zich konden verpozen”, legt Dessing uit. Momenteel zijn er volgens Dessing nog 551 echte buitenplaatsen in Nederland. „Waarvan de huizen en tui-

'Pleasure grounds' voor de bovenste laag van de maatschappij

Buitenplaats was vooral een plek voor plezier en vermaak

nen intact zijn. Een deel wordt bewoond door particulieren, er zijn musea of gemeentehuizen in gevestigd of het is een horecalocatie. Ook natuurorganisaties en een vereniging als Hendrick de Keyser hebben buitenplaatsen in beheer.”

Soestdijk

De bekendste buitenplaats van Nederland is ongetwijfeld Soestdijk, maar ook Huis ten Bosch is er één. Net als de Keukenhof in Lisse, Frankendael in Amsterdam, Beeckestijn in Velsen en Clingendael in Wassenaar, bekend om zijn fabuleuze Japanse tuin. Soestdijk (gelegen aan de Zoetdijk) werd in 1650 gebouwd als jachthuis door de burgemeester van Amsterdam. In 1815 kreeg de kroonprins (de latere koning Willem II) het jachtslot cadeau. Samen met zijn Russische vrouw, prinses Anna Paulowna, liet hij het verbouwen tot een echt zomerpaleis annex buitenplaats. Is een deel van de buitenplaatsen in particuliere handen, vooral de tuinen en parken van vele andere buitenplaatsen zijn gewoon toegankelijk zoals Fraeylemaborg in Slochteren, Twickel bij Delden en landgoed Eycenstein op de Utrechtse Heuvelrug.

Zo kunnen ze in deze tijden van corona opnieuw een historische functie vervullen: een toevluchtsoord annex oase van stilte en bezinning. „Buiten zijn in deze prachtige tuinen geeft troost en creëert rust en balans”, zegt René Dessing. Zelf is hij als directeur van de stichting Erfgoed Landfort betrokken bij de restauratie van Huis Landfort in Megchelen (Gelderse Achterhoek). In het nieuw te bouwen koetshuis zal een centrum voor de Nederlandse buitenplaatscultuur worden gevestigd.

'Functioneel bewonen'

Vooraf eigenaar Johann Albert Luyken heeft vanaf 1823 een grote stempel gedrukt op buitenplaats Landfort dat hij van twee uitwaaiende vleugels voorzag. Het huis kreeg, uniek voor Nederland, een inpandige orangerie, een winterverblijf voor (sub)tropische planten. Opmerkelijk was ook de hete luchtverwarming door middel van een haardvuur in de kelder. In de tuin kwam naast een meanderende beek een Turkse of Ottomaanse duiventoren. Als de restauratie in de loop van 2022 is voltooid, gaat Dessing het samen met zijn vrouw 'functioneel bewonen'.

„Daarmee bedoel ik dat we er geen museum van willen maken, maar wel op kleine schaal rondleidingen gaan geven om zo meer aandacht te genereren voor het fenomeen historische buitenplaatsen.” „We gaan het huis helemaal in stijl inrichten. We willen een evenwicht zoeken tussen exploitatie, natuurwaarde en de kwetsbaarheid van een plek als deze. We zien helaas maar al te vaak dat buitenplaatsen, om maar het hoofd boven water te kunnen houden, zo breed mogelijk worden geëxploiteerd, wat soms ten koste van de schoonheid gaat.” De stichting Erfgoed Landfort zoekt vrijwilligers die na voltooiing van de restauratie met het onderhoud kunnen helpen. Dessing: „In museaal benutte kastelen en historische buitenplaatsen zijn ruim 10.000 vrijwilligers actief. Van cruciaal belang voor het in stand houden van deze bijzondere plekken.” „Zelf genieten ze ook volop! Ik weet uit ervaring: het is fantastisch om mee te helpen aan het in stand houden van zo'n fantastische plek van vele eeuwen oud. Daarvan gaat een helend effect uit en we weten inmiddels hoe belangrijk dat is.”